

BİLİM KÜLTÜR VE EĞİTİM

Bir zaman sanatı olarak müzik

Prof. Dr. Kıvılcım Yıldız Şenürkmez
İstanbul Kültür Üniversitesi Sanat ve Tasarım
Fakültesi

Müziği plastik sanatlardan ayıran en büyük özellik bir zaman parçası içinde sunulmasıdır. Müziğin zamansallığı, zamanla ilişkili diğer sanat alanlarından da (tiyatro, dans, sinema ve bir anlamda şiir vb.) farklılıklar gösterir. Diğer sanatlar zamanda yer alırken müzik zamansal bir yapı oluşturur. Müzik sanatındaki bu yapısal zaman, onu zamansal bir sanat olarak da görmemizi sağlar.

Kant, zamanı tüm genel bilgimiz için zorunlu ve öncelikli bir yere koymuş ve müziği bir zaman sanatı olarak tanımlamıştır. Kant'ın görüşleri, müzik ve zaman üzerine odaklanmış pek çok düşüncenin çıkış noktasını oluşturmuştur. Kant'ın yaklaşımından farklı olarak, müzikteki zaman Bergson'un "süre" ve Husserl'in "içsel zaman bilinci" anlatımı ile önemli ölçüde benzerlikler gösterir. Bu benzerliğe müzik-zaman literatüründe sıklıkla başvurulur. Bergson, bilinç için söz konusu olan zamanı "süre", insanın dışında ortaya çıkan zamanı da "zaman" olarak nitelendirir.

Böylece Bergson, bilince ait içsel zaman ile dış dünyaya ait dışsal zamanı birbirinden ayırır. Zaman çizgisel bir ilerleyiş olarak hiçbir yaratma ve hareketi ifade etmez. Ancak gerçek hareket, yeniyi kendi içinde taşıyan, süreklilikle yaratımı birleştiren harekettir. Sürekliliği olan çok-katmanlı bir yapıdır. Bergson'a göre; "müzik sürenin görünür bir formudur".¹

Müziğin zamanla kurduğu ilişki müzik estetiği literatürünü de oldukça meşgul eder. **Charles Koechlin**'e ait 1926 tarihli "Le temps et la musique" adlı makalede dört çeşit zaman tanımı yer alır. Bilincimizin temel olan zamanı *saf süre*; bu (saf) sürenin varoluşumuzdaki olaylara göre bizde yarattığı izlenimleri *psikolojik zaman*; matematiksel zamanı *ölçülen zaman* olarak nitelendirir, son olarak da *müzikal zaman* konu alır. Müzikal zaman, tanımladığı diğer üç çeşit zamanın karışımıdır. Kısmen saf süre, kısmen psikolojik süre ve biraz da ölçülebilir zamandır.

Pierre Suvchinsky'nin 1939 tarihli "La notion du temps et la musique" başlıklı makalesi de konuya farklı bir bakış açısı getirir. Suvchinsky'ye göre kompozitör ontolojik ve psikolojik zamanı göreceli olarak farklı şekillerde birleştirerek müzikal zamanı ya da *khronos*'u yaratır. Örneğin **Haydn**, **Mozart** ya da **Stravinsky**'nin mü-

ziği gerçek zamanı vurgulama eğilimindedir. Bundan dolayı "kronometrik" olarak tanımlanabilir, çünkü buradaki zaman duygusu az çok müzikal sürece karşılık gelir. Buna karşın Wagner daha çok psikolojik zamanı öne çıkarır ve bu nedenle müziği "kronometrik"tir.

Diğer bir ilgi çekici çalışma ise **Gisèle Brelet**'nin 1949 tarihli *Le temps musical: essai d'une esthétique nouvelle de la musique* başlıklı iki ciltlik büyük çalışmasıdır. Brelet'in şemasında zaman "müziğin temel bileşenidir" ve üç katmanlı bir doğası vardır: Amprik (deneysel) ya da nesnel; psikolojik ve deneyimlenmiş/yaşanmış zamandır.

Müziğin zamansallığı üzerine yapılan felsefi/estetik çıkarımlar, müziğin hafıza üzerine nasıl etki ettiğini de odak noktasına alır. Müziğe özgü zamansallığın yazı diliyle bağlantısı anlamında çağdaş edebiyatta önemli isimler öne çıkar. Edebiyat ve müzik ilişkisinin farklı bir boyutunu içeren bu alanda, **James Joyce** ve **Marcel Proust** ve **William Faulkner** gibi yazarların zaman kullanımı, özellikle Bergson'un fikirleriyle doğrularak sıklıkla inceleme konusu olur. Bu çerçevede modern edebiyatla kurulan bağlantı özellikle iki büyük edebiyat yapıtı ile anılır. Bu yapıtlar Marcel Proust'un *Kayıp Zamanın İzinde*² ve James Joyce'un *Ulysses*³ yapıtlarıdır. Bu iki devasa yapıt neredeyse tümüyle zamanla ilgilidir.

Proust'un *A la recherche du temps perdu* (*Kayıp Zamanın İzinde*) yapıtındaki arayış büyük oranda belleğin işidir ve belleğin zamanı da Bergson'un tanıımıyla yadsınmaz şekilde kişiye özeldir. Proust'un romanında karmaşık ilişkiler muazzam bir yoğunlukta iç içe geçmektedir.⁴ *Ulysses*'de de olaylar yirmi dört saatlik bir zaman dilimi içinde geçer buna karşın, her karakterin kendine özgü, içsel zamanı farklıdır. Bu romanda çok kullanılan iç ses monoloğunda (bilinç akışı tekniği) birbirinden ayrı fikirler ve izole anlar olmaksızın her şey akışkandır. Edebiyat eleştirmenlerinin "senfonik" teri-

miyle tanımlama eğiliminde olduğu yapı da budur. Müziksel açıdan tam olarak ifade etmek gerekirse asıl kas-tettikleri anlatımın *kontrapuntal* ya da polifonik olmasıdır.⁵ Burada sözü edilen kontrapunt, en genel tanımla iki ya da daha çok sayıda ezgisel hattın eşzamanlı ve karşıt hareketlerini tanımlayan bir müzik tekniğidir.

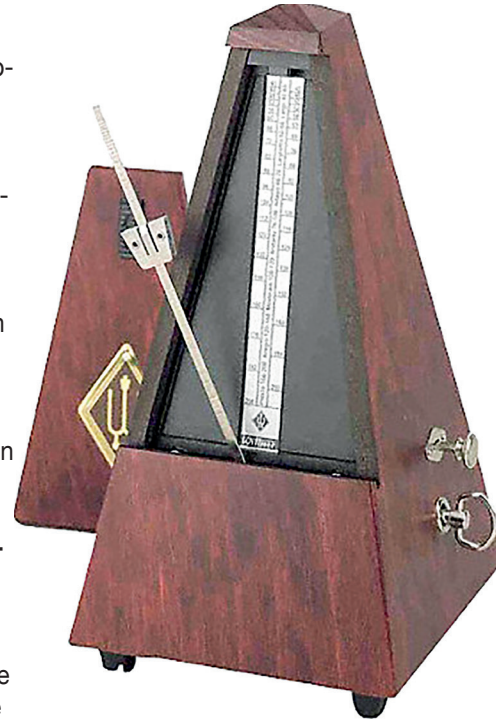
Müzikteki zaman, felsefe, edebiyat ve müzik tarihinin en ayrıcalıklı konularından birini oluşturur. Daha pek çok örnekle, müzik yapıtı çözümlemeleri ile müzikteki zamanın bilinçle kurduğu ilişkiyi açıklamaya ve müziğin zamansallığını tanımlamaya çalışabiliriz.

Ancak birbirinden farklılıklar içeren bu açıklamalarda ortak nokta, müziğin, çok sayıda zaman katmanının rastlaştığı ve iç içe geçtiği bir süreci ifade etmesidir. Bu süreç sürekli olduğu olan bir akıştır. Her zaman "oluş" içindedir.

Bu anlamda bir müzik yapıtını dinlemek de hem geçmişe hem de geleceğe doğru uzanan bir deneyimdir. Bütünlüklü bir müzik yapıtında parçalar bir silsile halinde birbirini takip ederler ancak bunlar birbirleriyle iç içe geçmiş parçalardır. Çoğu zaman karşıtlıklarıyla birbirlerini tamamlar, birbirleriyle tamamlanırlar. Bu anlamda müziksel akış birbirinden izole olmayan, tamamıyla birbirine bağlı anların birlikteliğiyle oluşan bir akıştır. Bu akış, eşzamanlılığı tüm yönleriyle ele alan farklı müzik pratiklerine

açılan ve aynı zamanda farklı sanat alanlarına da model oluşturan bir yapı ortaya koyar.

- 1- Gilles Deleuze, Bergsonculuk, çev: Hakan Yücefer, Otonom Yayıncılık, 2006 s.29
- 2- Marcel Proust'un *A la recherche du temps perdu* başlıklı kitabı Roza Hakmen'in çevirisi ile yedi kitap (ve iki cilt) olarak, *Kayıp Zamanın İzinde* başlığıyla YKY tarafından (1996-2001) basılmıştır.
- 3- James Joyce'un *Ulysses* kitabı Armağan Ekici'nin çevirisiyle Norgung Yayıncılık tarafından basılmıştır (2012).
- 4- James Joyce'un *Ulysses* kitabı Armağan Ekici'nin çevirisiyle Norgung Yayıncılık tarafından basılmıştır (2012).
- 5- James Joyce'un *Ulysses* kitabı Armağan Ekici'nin çevirisiyle Norgung Yayıncılık tarafından basılmıştır (2012).

Kitaplığınızda **Kültür**'e yer açın

www.iku.edu.tr/ikuyayinevi /ikuyayinevi /ikuyayinevi

T.C. İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
İKÜ YAYINEVİ